

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр-кт Берестейський, 10, м. Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E-mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління) освіти і
науки обласних, Київської міської
військових адміністрацій

Заклади позашкільної освіти

Про організацію освітньої діяльності в закладах
позашкільної освіти у 2023/2024 навчальному році

Міністерство освіти і науки надсилає для практичного використання інформаційні матеріали щодо організації освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2023/2024 навчальному році.

Зміст листа просимо довести до відома керівників органів управління освітою різного рівня, керівників закладів позашкільної освіти з метою забезпечення права дітей на позашкільну освіту та розвитку мережі закладів позашкільної освіти.

Додаток: на 17 арк.

Перший заступник Міністра

Євген КУДРЯВЕЦЬ

Вадим Овчаренко (044) 481 32 51
Тетяна Кононович (044) 481 32 51
Ольга Флярковська (044) 248 21 95
Анна Грітчина (044) 489 55 14
Володимир Вербицький (044) 430 02 60
Дмитро Омельченко (044) 531-19-98
Геннадій Шкура (044) 253 75 25

МОН № 1/12609-23 від 23.08.2023

Підписав: Кудрявець Євген Володимирович
Сертифікат: 3FAA9288358EC00304000000584D36009A29B600
Дійсний: з 05.04.2023 0:00:00 по 04.04.2025 23:59:59

Додаток до листа Міністерства освіти
і науки України
від _____ № _____

Рекомендації
щодо організації освітньої діяльності закладів позашкільної освіти
за основними напрямками у 2023/2024 навчальному році

Позашкільна освіта є важливою складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту».

Метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

Заклади позашкільної освіти, на підконтрольній Україні території, крім освітньої, виховної функції, виконують важливу соціальну функцію, забезпечуючи психологічну підтримку та організовуючи змістовне дозвілля для дітей, із числа внутрішньо переміщених осіб. Крім того, сьогодні ці заклади ефективно займаються патріотичним вихованням дітей та молоді, організовуючи військово-патріотичні заходи, благодійні, волонтерські акції, тощо. У новому 2023/2024 навчальному році освітню діяльність в закладах позашкільної освіти рекомендується розпочати з 1 вересня 2023 року, а завершити до 31 травня 2024 року. При цьому формат організації освітнього процесу (очна, дистанційна, змішана) обирається в залежності від безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці.

Керівники закладів освіти несуть персональну відповідальність за організацію безпечних умов для здобувачів освіти та всіх працівників закладу у разі проведення освітнього процесу в очній формі. Освітній процес в очному режимі запроваджується в приміщеннях або будівлях закладу освіти тільки в межах розрахункової місткості споруд цивільного захисту, що можуть бути використані для укриття учасників освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших відповідних сигналів оповіщення.

Проведення освітнього процесу в дистанційному режимі в закладах позашкільної освіти на території ведення бойових дій і тимчасово окупованих територіях запроваджується наказом (розпорядженням) засновника закладу освіти за погодженням із керівником адміністрації (без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі; головною умовою є своєчасне виконання завдань).

Згідно Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначено особливості трудових відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Частиною

одинадцятою статті 602 Кодексу законів про працю України на час загрози поширення епідемії, пандемії, необхідності самоізоляції працівника у випадках, встановлених законодавством, та/або у разі виникнення загрози збройної агресії, надзвичайної ситуації техногенного, природного чи іншого характеру дистанційна робота може запроваджуватися наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу без обов'язкового укладення трудового договору про дистанційну роботу в письмовій формі. З таким наказом (розпорядженням) працівник ознайомлюється протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи. У такому разі норми частини третьої статті 32 цього Кодексу не застосовуються. Зокрема в разі впровадження дистанційної роботи (наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу працівник самостійно визначає робоче місце, несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на обраному ним робочому місці. Чинне законодавство не встановлює жодних обмежень щодо робочого місця працівника в умовах дистанційної роботи, у тому числі за межами території України. Отже, кожен працівник (педагогічний, науково-педагогічний та інші працівники) закладів і установ освіти, робота якого відбувається у дистанційному режимі, має самостійно визначити робоче місце та, відповідно, несе відповідальність за забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на обраному ним робочому місці, у тому числі за межами території України. Оплата праці здійснюється за тарифікацією із розрахунку заробітної плати, встановленої при тарифікації, з дотриманням при цьому умов чинного законодавства. Під час дії воєнного стану за рішенням керівництва робітники державних органів та державні службовці можуть працювати у дистанційному форматі, але лише на території країни (постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р №440 «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану»).

Чинне законодавство передбачає залучення до роботи в закладах позашкільної освіти на посади керівників гуртків осіб, які не мають педагогічної освіти (наприклад, студентів, молодіжних працівників тощо). Так, частиною 1 ст. 21 Закону України «Про позашкільну освіту» передбачено, що «педагогічним працівником закладу позашкільної освіти повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту». Водночас, ст. 8 Закону України «Про освіту» передбачає можливість набуття освіти та відповідних компетентностей як шляхом формальної, так і неформальної та інформальної освіти, а в частині 5 ст. 58 зазначається, що особи, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю та яким не було присвоєно професійну кваліфікацію педагогічного працівника, можуть бути призначені на посаду педагогічного працівника строком на один рік. Такі особи можуть продовжити працювати на відповідних посадах педагогічних працівників системи дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти після їх успішної атестації у порядку, визначеному законодавством. Оплата праці відповідних працівників здійснюється згідно з Додатком 8 наказу МОН від 26.09.2005 № 557

zareestrovanoמו в Міністерстві юстиції України 03 жовтня 2005 р. за № 1130/11410 «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ».

Відповідно до наказу Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 16.06.2021 № 56 здійснюється дослідження стану розвитку позашкільної освіти в Україні (далі – дослідження). Мета дослідження – вивчення потенціалу позашкільної освіти, закладів позашкільної освіти як невід’ємного складника системи освіти України. Метод проведення дослідження – онлайн-опитування (CAWI) (гугл-форма). У 2023/2024 навчальному році триватиме III етап дослідження, в якому беруть участь керівники об’єднаних територіальних громад, керівники закладів позашкільної освіти, керівники гуртків та інших творчих об’єднань, батьки вихованців/учнів/слухачів закладів позашкільної освіти, вихованці/учні/слухачі підліткового віку закладів позашкільної освіти.

Бойові дії, що відбуваються в Україні через збройну агресію російської федерації, є стресом для усіх учасників освітнього процесу. Враховуючи зазначене, Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» у співпраці з Громадською організацією «Ла Страда-Україна» за підтримки ЮНІСЕФ проведено 41 вебінар для фахівців психологічної служби у системі освіти України та 12 вебінарів для педагогічних працівників. На вебінарах були розглянуті питання психосоціальної підтримки, формування соціальної згуртованості та навчання учасників освітнього процесу життєвим навичкам. Також було надано рекомендації щодо дій у стані стресу, реагування на стрес в екстремальних травматичних умовах, технологій відновлення. Матеріали вебінарів можна переглянути за покликаннями: <http://surl.li/ezlcn> та <http://surl.li/jeari>.

Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» за ініціативи першої леді України Олени Зеленської в рамках Національної програми з охорони психічного здоров’я та психосоціальної підтримки розроблено курс підвищення кваліфікації «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій». Курс затверджений Вченою радою Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 5 від 29.06.2022) та отримав схвальний відгук Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ). Взяти участь у зазначеному курсі можна за покликанням: <http://surl.li/esrpf>.

Також у межах Всеукраїнської програми ментального здоров’я Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» розроблено спецкурс підвищення кваліфікації для слухачів (освітян) очно-дистанційної форми навчання «Важливі навички у періоди стресу», на основі методики Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ), який схвалено рішенням Вченої ради Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол № 2 від 01.03.2023). Взяти участь у спецкурсі можна за покликанням: <http://surl.li/frqgg>.

Заклади позашкільної освіти можуть використовувати навчальні програми

з позашкільної освіти, схвалені (рекомендовані) МОН, навчальні програми, затверджені відповідними місцевими органами виконавчої влади, а також навчальні програми, затверджені закладами освіти, іншими суб'єктами освітньої діяльності та науковими установами тощо.

Чинні навчальні програми з позашкільної освіти, що мають гриф або схвалення МОН, розміщені на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>).

Навчальні програми з позашкільної освіти, що містять етнічні, історичні, соціокультурні, природно-кліматичні особливості певного регіону України; специфіку кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного забезпечення; враховують психофізіологічні особливості, нахили, інтереси та рівень підготовленості вихованців, учнів, слухачів закладів позашкільної освіти, затверджуються обласними, районними, міськими органами управління освітою.

Навчальні програми, затверджені місцевими органами виконавчої влади, мають бути розміщені на вебсайтах відповідних органів управління освітою або їх методичних установ.

Координацію діяльності з розроблення навчальних програм здійснюють обласні заклади післядипломної педагогічної освіти або відповідні методичні структури місцевих органів управління освітою, яким делеговано такі повноваження.

Виконання загальнодержавних функцій забезпечують **державні заклади позашкільної освіти**, перелік яких визначено постановою Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 1133. З них до сфери управління Міністерства освіти і науки України належать:

1) Національний центр «Мала академія наук України», який забезпечує організацію та координацію науково-дослідницької діяльності учнів, створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку й професійного самовизначення, сприяє нарощуванню наукового потенціалу країни;

2) Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді, який є провідною установою в галузі розвитку позашкільної біологічної, екологічної, аграрної освіти учнівської молоді;

3) Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді – профільний заклад позашкільної освіти, який засобами туризму, краєзнавства, спорту і екскурсій надає дітям, учням та юнацтву позашкільну освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь й навичок за інтересами;

4) Український державний центр позашкільної освіти – комплексний заклад позашкільної освіти, який здійснює координацію освітньої, інформаційно-методичної та організаційно-масової діяльності закладів позашкільної освіти художньо-естетичного та науково-технічного напрямів. Крім того, УДЦПО здійснює координацію діяльності органів учнівського самоврядування.

Державні заклади позашкільної освіти своєю діяльністю охоплюють основні напрями позашкільної освіти. З метою створення умов для залучення

дітей до якісного і змістовного дозвілля, вивчення і популяризації кращого досвіду педагогів закладів позашкільної освіти, на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» створено рубрику «Позашкілля: скарбничка досвіду»: <http://surl.li/carsk>. В рубриці зібрано матеріали кращого досвіду згідно напрямів роботи закладів позашкільної освіти. Це допоможе педагогам легко та швидко організувати цікаві, неординарні заняття.

Звертаємо увагу, що в умовах збройної агресії російської федерації пріоритетом у педагогічній діяльності кожного педагогічного працівника закладів позашкільної освіти всіх типів повинно бути національно-патріотичне виховання дітей та молоді відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX та Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом МОН від 06.06.2022 № 527.

Дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти.

Діяльність Національного центру «Мала академія наук України» (далі – НЦ «МАНУ») спрямована на задоволення освітніх потреб учнів, популяризацію науки, розвиток наукового світогляду, формування дослідницьких компетентностей і враховує виклики, які стоять перед українським суспільством. У 2023 році було організовано та проведено для учнів 86 заходів, у яких взяли участь 16 906 осіб.

Цьогоріч III етап наймасштабнішого інтелектуального змагання – **Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України** було проведено у заочному (дистанційному) форматі. Юні дослідники змагалися у 12 наукових відділеннях та 66 секціях. Усього на цьому етапі конкурсу взяло участь 1 045 осіб (1 074 проєктів), 547 з яких стали переможцями.

З метою системного науково-методичного супроводу інтелектуального зростання вихованців МАН України всіх наукових відділень НЦ «МАНУ» постійно проводить роботу з підготовки **навчально-методичних видань**, що знаходяться у вільному доступі: <https://man.gov.ua/educators/materials>. Для ефективної організації освітнього процесу було розроблено 43 навчальні програми з позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку, що відповідають структурі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України і які отримали гриф МОН України «Схвалено для використання в освітньому процесі». Усі вони розміщені за покликанням: <http://surl.li/iuuuvv>

Масштабним проєктом НЦ «МАНУ» є **Всеукраїнські профільні школи МАН**, що пропонують короткі навчальні курси та середньотермінові програми з поглибленого вивчення окремих дисциплін, розвитку в дітей дослідницьких компетентностей, підприємництва, комунікативних навичок і креативного мислення. Він охоплює дослідницько-експериментальні курси на базі освітніх просторів «IT-School» (з інформаційних технологій), «Ex Lab» (з хімії та біології), «МАНЛаб» (з математики та фізики), гуманітарні профільні школи з

української культури, філософії, культурної дипломатії, профорієнтації, медіаграмотності тощо.

З метою популяризації науки та формування наукового світогляду продовжується проведення лекцій в рамках Всеукраїнського освітнього проєкту «**День з професором**», де знані науковці з різних галузей наук: хімії, біології, філології, матеріалознавства, робототехніки, ІТ, географії, математики, фізики, астрономії можуть поділитися своїм досвідом з молоддю.

У Всеукраїнському конкурсі «**Олімпіада геніїв України**» («**GENIUS Olympiad Ukraine**») – конкурсі наукових проєктів екологічного спрямування, де представляють свої ідеї у категоріях: наука, креативне письмо, бізнес, робототехніка, мистецтво, короткометражний фільм, музика, взяли участь 785 учнів. 47 учнів Малої академії наук представили Україну на Міжнародному конкурсі «Олімпіада геніїв» («**Genius Olympiad**») в Рочестерському технологічному інституті (США), де вибороли 35 нагород.

З метою створення умов для презентації молодіжних проєктів, які спрямовані на розв'язання проблем безпеки людини, забезпечення здорового навколишнього середовища та дозволяють досягнути нового рівня науково-технічного прогресу було започатковано Всеукраїнський конкурс молодіжних науково-технічних проєктів «**InventorUA**». Правила проведення якого, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 19.04.2023 № 454 «Про затвердження правил проведення Всеукраїнського конкурсу молодіжних науково-технічних проєктів «**InventorUA**», зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15.06.2023 за № 993/40049.

В умовах повномасштабної війни гострим постало питання створення бази даних об'єктів України, які зазнали пошкоджень, руйнувань та знищень внаслідок військового вторгнення росії на територію України. З метою залучення здобувачів освіти до дослідницької та громадянської активності зі збору та аналізу фактів злочинів проти культурної спадщини нашої країни, формування навичок аналізу супутникових знімків стартував конкурс проєктів для учнів 1–11 класів «**Save Спадок**».

На розвиток креативності через вирішення викликів направлена V Всеукраїнська олімпіада креативності **Destination Imagination**. Дві кращі українські команди взяли участь у фіналі Всесвітньої олімпіади з креативності **Destination Imagination**, що відбулася в Канзас-Сіті, штат Міссурі, США. Під час Олімпіади команди-учасники презентували свої креативні рішення в технічному, інженерному, науковому, художньому, імпровізаційному та суспільному викликах і зайняли гідні рейтингові місця у першій двадцятці з 500-а команд, що були представлені на змаганнях.

Для поглиблення навчально-наукової діяльності з євроінтеграційної тематики та формування інтересу до Європейського Союзу НЦ «МАНУ» спільно з Центром досконалості Жана Моне «Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство» програми ЄС Еразмус+ було проведено курс «**Європейський союз та Україна: компетентний учень**». Протягом 24-ох занять у тренінговому форматі учасники мали можливість ознайомитися з історією становлення і розвитку Європейського союзу, особливостями його

економічного, політичного та культурного розвитку, а також взаєминами України та ЄС.

Формування і розвинення підприємницьких компетентностей здійснюється у межах проекту бізнес-інкубатора «**Ukrainian Future**», де для учнів старших класів постійно проводяться індивідуальні консультації стартап-команд у рамках навчальної програми з управління інноваційними проектами «UF Incubation», що спрямовані на підготовку проектів до участі в інноваційних конкурсах.

Інноваційною формою роботи, що є втіленням провідного міжнародного стандарту освіти за методикою STEM, основною ціллю якої є виховати критичне мислення, ініціативність, вміння працювати у командах та діяти системно, використовуючи сучасні технології стало проведення **Всеукраїнського хакатону #CVIDOMI: відбудувати країну**, де у фіналі 5 команд (близько 70 учасників та учасниць), презентували ідеї своїх проектів, які допоможуть відбудувати Україну в таких сферах як: екологія, медицина, технології та інженерія, освіта, сільське господарство.

НЦ «МАНУ» в межах Всеукраїнського проекту «**Професійний розвиток педагога**» продовжує проводити навчальні заняття для педагогів закладів позашкільної освіти, спрямовані на підвищення їх професійного розвитку. У 2023 році було проведено 41 освітній захід, у яких взяло участь 6 858 осіб. Актуальним для освітян, які продовжують працювати в умовах війни, є курс «Цифровий простір педагога», що передбачає розвиток професійних компетентностей педагогів з використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі. З повним переліком курсів можна ознайомитися на сайті (<https://man.gov.ua/educators>).

Зацікавленню молоді наукою сприяє створення інтерактивних просторів, де наукові відкриття і винаходи стають ближчими для дітей. Для реалізації цієї мети було відкрито **Музей науки у Чернівцях**, який поділено на 4 тематичні зони – про природу, людину, фізику й математику та візуальні ілюзії. У кожній зоні працюють інтерпретатори, які наштовхують дитину запитаннями на процес пізнання, пояснюють, як діють закони науки та як користуватися предметами та експонатами. Також відновив свою роботу перший державний Музей науки у м. Києві (<https://sciencemuseum.com.ua/>).

Представленню українських молодих дослідників та актуалізації необхідності підтримки освіти в Україні під час війни слугують високі результати участі вихованців у міжнародних конкурсах і змаганнях як-от: Taiwan International Science Fair – це конкурс наукових досліджень, що проводиться щорічно в Тайбеї та організований Національним науково-освітнім центром Тайваню (NTSEC)); Молодіжний науковий челендж «Науковий погляд» (Junior Science Challenge «Science Vision», м. Вільнюс); Європейська виставка креативності та інновацій (EUROINVENT) м. Ясси (Румунія); Міжнародний фестиваль інженерії, науки та технологій в Тунісі (International Festival of Engineering Science and Technology in Tunisia, I-FEST); International Brain Bee – це змагання школярів з нейронаук, дисциплін, що досліджують нервову систему, будову та функції мозку, причини та симптоми неврологічних хвороб та способи

їх лікування; Міжнародне шоу винаходів та інновацій (International Invention and Innovation Show INTARG); Міжнародна виставка інновацій E-NNOVATE, м. Бидгощ (Польща).

Слідкувати за анонсами освітніх заходів, інтелектуальних змагань і новинами НЦ «МАНУ» можна на офіційному сайті: <https://man.gov.ua/>, а також в соціальних мережах: <https://www.facebook.com/JAS.Ukraine/>, <https://www.instagram.com/jas.ukraine/>.

Еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти

Сьогодні в світі екологічна освіта визнається одним із основних факторів екологізації всіх видів людської діяльності. Вона розглядається як самостійна й нагальна проблема, як важливий інструмент управління, головний важіль для вдосконалення моделі виробництва і споживання з урахуванням можливостей біосфери.

Недарма екологічне виховання визнане одним із найважливіших пріоритетів ЮНЕСКО, Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття, інших основоположних документах світового та національного рівня.

Велику еколого-просвітницьку, природоохоронну роботу проводять заклади позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю.

Координатором еколого-натуралістичної роботи в Україні є Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (далі – НЕНЦ).

Залежно від безпекової ситуації освітній процес у закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку буде здійснюватися в очному та змішаному режимах навчання.

В умовах воєнного стану НЕНЦ рекомендує профільним закладам позашкільної освіти вирішити наступні першочергові завдання:

- створення безпечного освітнього простору;
- забезпечення доступу до якісних освітніх послуг для всіх дітей, незалежно від місця проживання, тимчасового перебування, освітніх труднощів;
- реалізація інклюзивності й безбар'єрності;
- реалізація принципу «Навчання протягом життя».

Реалізація завдання «Створення безпечного освітнього простору».

Безпекова складова: створення рівних, належних і безпечних умов здобуття позашкільної освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії російської федерації проти України (Концепція безпеки закладів освіти, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 301-р).

Запровадження обов'язкового модулю з безпекових питань, питань базових психологічних втручань, основ психологічної самопомоги і прав, свобод та обов'язків громадянина в рамках курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, які організовані на базі НЕНЦ.

Упровадження сучасних інформаційних технологій, діджиталізації, елементів відкритої освіти, які широко використовуються у дистанційній освіті

та освіти протягом життя (освітні онлайн-ресурси, електронні бібліотеки та віртуальні читальні зали з використанням сайту і фейсбука тощо).

Пропонуємо долучитися до реалізації наступних проєктів:

- розвиток **кібер-руху для підлітків «Future» («Майбутнє»)**. Інформація про проєкт на сайті НЕНЦ <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2023-03-47.pdf>;

Мета кібер-руху: покращення стану навколишнього середовища через безпечний кіберпростір; налагодження нових знайомств серед учасників через спільну ідею і мету; організація підлітків для проведення корисних івентів; створення унікального контенту.

Завдання кібер-руху: навчити однолітків, друзів використовувати інтернет правильно і безпечно.

Створення підлітками власних сторінок-блогів крізь призму «Здорова нація – майбутнє України!» на телеграм-каналі НЕНЦ. Залучення великої кількості дітей у просування власного телеграм-каналу і створення якісного контенту для сучасних підлітків.

- проведення **моніторингового кібер-дослідження натуралістів України «КіберЕкоІнтелект»**. Інформація на сайті НЕНЦ: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2023-05-118.pdf>;
- популяризація **«ЕкоYouTube-канал» НЕНЦ**. «ЕкоYouTube-канал» – це безпечний простір для дітей, на якому діти можуть розміщувати відео з цікавими розповідями про природничі науки, обговорювати свої проєкти тощо;
- проєкт екологічно-пізнавального спрямування **«Аудіо-екокіта»**.

Реалізація завдання «Забезпечення доступу до якісних освітніх послуг для всіх дітей, незалежно від місця проживання, тимчасового перебування, освітніх труднощів».

Рекомендуємо профільним закладам позашкільної освіти працювати над:

- оновленням змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку (перевага навчальним програмам, інтегрованим курсам, що мають релевантний в умовах війни контент, а також адаптація програм під запити дітей в умовах сьогодення);

- запровадженням дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі, як основного інструменту формування екологічної компетентності здобувачів освіти;

- профілізацією освітнього процесу;

- організацією допрофільної та профільної підготовки здобувачів освіти;

- розвитком інформаційних та комунікативних технологій, організації дистанційного навчання;

- розвитком волонтерської діяльності. Активний розвиток **екологічного волонтерства**, яке спрямоване на охорону довкілля, озеленення, відродження лісових зон і парків, допомогу безпритульним тваринам тощо. Інформація про ініціативи НЕНЦ в рубриці «Єднання наша сила» на сайті НЕНЦ.

Що стосується оновлення змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

Чинність навчальних програм з позашкільної освіти, визначається наказами МОН України:

https://drive.google.com/file/d/1jcSB7aoWLUQXd0wAIoUuTPJoOz_aGkMs/view,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-20#Text>.

Відповідно до зазначених наказів чинними є навчальні програми:

<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/progr-2018.pdf>,

<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/prog-2018.1.pdf>,

https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/prog_Zvedenyuk.pdf,

<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/programms.pdf>,

<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/programms1.pdf>,

<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/zbirka2021-1.pdf>.

Рекомендуємо наступні наскрізні навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку:

- «ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ»;

- «ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ»;

- «БЕЗПЕЧНЕ ВОДОСПОЖИВАННЯ»;

- «ОХОРОНА ПРИРОДИ».

Інформація на сайті НЕНЦ: https://nenc.gov.ua/?page_id=834.

З метою оновлення змісту навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку, реалізації Концепції Нової української школи, Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), НЕНЦ пропонує потенційним авторам долучитися до створення проєктів модельних навчальних програм із позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для вікової категорії здобувачів освіти 10-12 років.

Запровадження дослідницького підходу та проєктних технологій в освітньому процесі є основним інструментом формування екологічної компетентності здобувачів освіти. НЕНЦ постійно приділяє значну увагу залученню молоді до екологічних проєктів, конкурсів, акцій.

Біорізноманіття формує безпечне для життя і здоров'я людини навколишнє природне середовище, підтримує функціонування екосистем, зокрема кругообіг і очищення природних вод, збереження ґрунтів і стабільність клімату. Збереження біорізноманіття, турбота про нього — невід'ємна складова освітнього процесу гуртків та творчих учнівських об'єднань. Заклади позашкільної освіти мають стати осередками проведення локальних дій спільно з родиною, місцевими громадами із відтворення екологічного капіталу на безпечних територіях.

Окремої уваги потребує питання збереження агробіорізноманіття. Внаслідок обстрілу російських військових згорів єдиний в Україні генетичний банк рослин. Знищено тисячі зразків насіння, серед яких і унікальне, яке вже не вдасться відновити.

З метою активного запровадження **STEM-освіти** в освітній процес закладів ПО НЕНЦ ініціює проведення у 2023/2024 навчальному році **Авторську педагогічну майстерню «STEM – світ інноваційних можливостей: досвід закладів позашкільної освіти»**.

Інформація про заходи еколого-патріотичного спрямування на сайті НЕНЦ.

Реалізація інклюзивності та безбар'єрності.

Рекомендуємо долучитися до проєкту «Зелений клас», допомога в подоланні наслідків посттравматичного стресу. Основні принципи еколого-натуралістичної позашкільної освіти засновані на безпосередньому контакті з об'єктами природи (рослини, тварини), походами, екскурсіями, експедиціями, практиками, дослідями, акціями та практичною роботою в природі. Саме ці види діяльності можуть значно вплинути на немедикаментозну терапію. А в поєднанні з роботою педагогічних психологів, посади яких є обов'язковими в закладах позашкільної освіти, це призведе до значних результатів.

Розробка проєктів як «Проєкт освітньої безбар'єрності Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України «НЕНЦ – МІСЦЕ СИЛИ» (інформація на сайті: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2023-07-146.pdf>).

Реалізація принципу «Навчання протягом життя».

Реалізація принципу «Навчання протягом життя» здійснюється через виконання завдань проєкту «**Центр отримання додаткових навичок для дорослих при закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю**» (<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/2023-01-19.pdf>).

Варто підкресли, що в реалізації завдань вищезгаданого проєкту є акцент на психологічну підтримку учасників освітнього процесу в складний період, а також на плекання української ідентичності, виховання національних цінностей, що об'єднують учнів, батьків, педагогів, громадськість у вірі в Перемогу України.

Професійний розвиток працівників закладів позашкільної освіти (організація та проведення семінарів-практикумів, конференцій, вебінарів методичних та інших навчально-комунікаційних заходів з питань впровадження новітніх практико-орієнтованих педагогічних технологій в освітній процес закладів позашкільної освіти, проведення яких планується в очному форматі). Це і тренінгова діяльність, курси підвищення кваліфікації. З 2023 року НЕНЦ відновлює проведення циклу тренінгів з еколого-патріотичного виховання молоді).

Національно-патріотичний напрям позашкільної освіти

У підсумкових Всеукраїнських етапах (турах) заходів з національно-патріотичного виховання та туристсько-краєзнавчої роботи у минулому навчальному році взяли участь близько 10 тис. вихованців закладів позашкільної освіти. Координатором всеукраїнських заходів є Український державний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді (далі – УДЦНПВКТУМ).

Організація освітнього процесу закладів позашкільної освіти з національно-патріотичного виховання передбачає виховання всесторонньо розвиненої особистості, здатної творчо мислити, активно творити в духовній і матеріальній сферах, самотійно й колективно виконувати суспільно важливі

завдання, адекватно реагувати на виклики сучасності, пов'язані з боротьбою українського народу за незалежність.

Для досягнення зазначеної мети рекомендуємо такі напрями роботи:

1. Формування української національної ідентичності.
2. Вивчення державної та етнічної території українського народу.
3. Військово-патріотичне виховання.

Перший напрям роботи включає в себе:

- вивчення етногенезу українців;
- вивчення культури українців (у т.зв. «широкому» розумінні поняття «культура»);
- вивчення творчого внеску українців у розвиток світової цивілізації;
- вивчення «проблемних» питань історії відносин українців з неукраїнцями.

Другий напрям роботи краєзнавчий, включає в себе:

- поглиблення набутих у школі знань про державну територію України, її формування, адміністративний поділ, етнорегіональні особливості, кордони, природні ресурси та їх значення для забезпечення життєдіяльності українців, геополітичні інтереси держави Україна;
- ознайомлення з етнічною територією українців, становищем етнічних українців на тих її частинах, які нині не перебувають у складі держави Україна;
- набуття практичних навичок природоохоронної діяльності.

Третій напрям включає в себе:

- вивчення історії українського війська;
- ознайомлення учнів з міжнародним гуманітарним правом та особливостями його застосування на території України в історичній ретроспективі;
- Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»);
- пошукову роботу;
- вшанування пам'яті героїв різних часів боротьби за волю українського народу та незалежність нашої держави.

Найважливішим напрямом роботи з національно-патріотичного виховання є організація та впровадження у виховний процес закладів освіти Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Туристсько-краєзнавчий напрям

Головною складовою діяльності закладів освіти туристсько-краєзнавчого напрямку є організація освітнього процесу за новими навчальними програмами відповідного змісту, що схвалені рішенням експертної комісії з позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Навчальні програми охоплюють найважливіші напрями краєзнавчих досліджень та видів спортивного туризму і спортивного орієнтування.

Важливо наповнювати освітній процес різними за змістом та цікавими за формами роботи заходами: туристсько-спортивні походи, краєзнавчі експедиції, акції, конференції, конкурси та вікторини, табірні зміни в режимі навчально-

тренувальних зборів; змагання з пішохідного, водного, велосипедного, лижного, гірського туризму, у міжсезоння організовувати змагання в приміщеннях, запроваджувати різноманітні змагання з орієнтування. Необхідно приділяти увагу залученню до спортивно-туристських заходів дітей і молодь з інвалідністю. Програми роботи з такими вихованцями появляються у практиці діяльності закладів позашкільної освіти. Наповнення освітнього процесу практичними заняттями та масовими заходами сприяє як закріпленню знань, умінь і навичок, так і реалізації задекларованих у навчальних програмах компетентностей, які, у свою чергу, сприяють формуванню особистості вихованця.

Важливо, також, використовувати набуті знання і практики роботи в дистанційній формі, діяти цікавою роботою до дітей сільської місцевості, послідовно дбати про якнайбільше охоплення дітей різноманітними форматами роботи.

При проведенні будь-яких масових заходів з дітьми та учнівською молоддю: змагань, зльотів, таборувань, походів, експедицій тощо необхідно враховувати наявність укриттів у населених пунктах, де вони проводяться, та отримувати погодження на їх проведення в державних (військових) адміністраціях. Для визначення можливих регіонів для проведення заходів доцільно користуватись інформацією щодо обмежень відвідування лісових масивів, що розміщуються на сайті Державного агентства розвитку туризму.

Зкладам позашкільної освіти важливо послуговуватись щорічними Постановами Верховної Ради України щодо важливих ювілейних дат, подій, увічнення пам'яті про життя і діяльність історичних постатей українського народу як у всеукраїнському, так і регіональному вимірах. Зазначене дає можливість започатковувати краєзнавчі акції, експедиції, тематичні конференції, конкурси і вікторини, сприяє організації системної краєзнавчої роботи.

Для завершення навчального року важливим етапом є визначення стану оволодіння вихованцями навчальним матеріалом з метою переведення їх до наступного року чи рівня навчання. З цією метою доцільно використовувати різноманітні форми та прийоми, зокрема Гугл-форми, комп'ютерні тестові конструктори тощо. При цьому важливо використовувати різноманітні типи завдань, не обмежуючись тестами з вибором однієї правильної відповіді. Також варто використовувати ситуаційні завдання, кластерну форму побудови тестових завдань тощо.

Науково-технічний напрям позашкільної освіти

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначає, що заклади освіти та інші суб'єкти освітньої діяльності, зокрема заклади позашкільної освіти, в межах освітнього процесу: забезпечують національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту здобувачів освіти; реалізують проекти у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, сприяють реалізації таких проектів іншими суб'єктами освітньої діяльності; у встановленому порядку можуть

залучати ветеранів війни до викладацької діяльності, а також до національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та реалізації проєктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності тощо. Цей же Закон визначає, що розвиток технічної творчості та інновацій є одним із напрямів військово-патріотичного виховання.

Відповідно до Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 960-р, Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 № 131-р, Міністерство освіти і науки України, Український державний центр позашкільної освіти (далі – УДЦПО) фокусує освітній процес в гуртках науково-технічного напрямку позашкільної освіти на поглиблення змісту, його інженеризацію, осучаснення підходів до надання STEM-компетентностей вихованцям, формування і розвиток розумово-пізнавальних й творчих якостей дітей, підвищення рівня конкурентоспроможності молоді на ринку праці, створення STEM-простору.

З огляду на визначений пріоритет осучаснення змісту науково-технічного напрямку позашкільної освіти вважаємо за важливе:

- поширення застосування проєктно-орієнтованого спрямування освітнього процесу;

- супровід освітнього процесу на принципах державно-громадського та державно-приватного партнерства;

- модернізацію матеріально-технічного оснащення УДЦПО відповідно до вимог освітнього процесу на засадах STEM-підходу;

- мотивацію учнівської молоді до продовження освіти в науково-технічній та інженерній сферах;

- консультування педагогічних працівників закладів позашкільної освіти щодо надання STEM-освіти;

- оновлення змісту освіти шляхом розроблення сучасних, інноваційних навчальних програм з позашкільної освіти;

- оновлення підходів до кадрової політики в STEM-освіті через професійний розвиток педагогічних працівників;

- підготовку педагогічних працівників до надання STEM-освіти;

- формування експертної спільноти з оцінювання результатів STEM-освіти;

- поглиблення фахових компетентностей педагогічних працівників, а також поглиблення знання педагогами англійської мови.

Для організації здобуття позашкільної освіти в гуртках науково-технічного напрямку, з метою набуття вихованцями компетентностей науково-дослідницької та інженерної діяльності, винахідництва, підприємництва, ранньої професійної самовизначеності й готовності до усвідомленого вибору майбутньої професії керівнику гуртка варто зосередити увагу на використанні інформаційних технологій.

Зокрема, знайомити дітей з принципами робототехніки для здобуття навичок розроблення нових моделей та конструювання за інструкцією, знайомити з основами підприємництва, фінансової грамотності, податкового права, залучати в різних ролях до участі в реальних проєктах з комерційною цінністю. Під час проведення навчання слід поєднувати наскрізні цифрові технології та сучасні освітні моделі: інтерактивний фронтальний урок, індивідуальна робота, робота в проєктній команді, цифрові інструменти, мотивація та спілкування.

Саме такі підходи дають змогу дитині виявити схильність до програмування та визначити подальший вектор навчання після школи, сприяють збільшенню контингенту вихованців у закладах позашкільної освіти.

Художньо-естетичний напрям позашкільної освіти

Художньо-естетичний напрям протягом багатьох років залишається найбільш популярним для здобувачів освіти в усіх регіонах України. Охоплення дітей цим напрямом є найвищим серед інших напрямів позашкільної освіти. У період воєнного стану мистецтво стало джерелом відновлення психологічного стану не лише дітей, а й їх батьків та загалом осіб, постраждалих від воєнної агресії.

У 2023/2024 навчальному році УДЦПО продовжуватиме здійснювати роботу з пошуку та підтримки обдарованої молоді через систему всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових заходів, які є ефективним та якісним інструментом для демонстрації результатів діяльності дитячих художніх колективів, стимулом і мотивацією для їх подальшого розвитку. Разом з тим, важливим є не лише функціонування вже існуючих колективів, а й створення, відкриття нових. Розвиток нових, унікальних і неповторних ансамблів, хорів, танцювальних колективів і театральних труп створює в закладі позитивне емоційне середовище, мотивує участь юних талантів у заходах різних рівнів. Дитячі творчі колективи є потужним інструментом виховання громадянина України через народну пісню, танець, святкові та обрядові заходи, історію тощо.

Для проведення практичних занять в гуртках художньо-естетичного напрямку рекомендуємо використовувати такі форми роботи:

- онлайн-перегляди навчально-пізнавальних відео, онлайн-занять в хореографічних, вокальних, театральних гуртках;
- відеоуроки, постановки, концерти;
- музичні виконання за різними напрямами гурткової роботи на спеціально створених сторінках для вихованців у соціальних мережах;
- майстер-класи для гуртків образотворчого та декоративно-прикладного профілів;
- різноманітні активності – конкурси, челенджі; завдання у групах.

Щорічно за напрямом проводиться близько 50 заходів всеукраїнського та міжнародного рівнів, у яких беруть участь більше 60 тис. талановитих вихованців, серед яких діти, які тимчасово знаходяться за межами України, але продовжують навчання в мистецьких гуртках. Під час навчання в гуртках художньо-естетичного напрямку варто зосереджувати увагу на відродженні

національних традицій та формуванні національної ідентичності підрастаючого покоління. Зосередити зусилля щодо розвитку здібностей дітей та молоді у сфері мистецтва, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності. В подальшому формуючи конкурентного громадянина, готового до ефективних дій, які приносять результативність та розвиток освітньо-мистецького середовища. Виховання особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, має прагнення до самовдосконалення й освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації.

Для проведення практичних занять в гуртках художньо-естетичного напрямку рекомендуємо використовувати такі форми роботи:

- онлайн-перегляди навчально-пізнавальних і виховних відео, занять, відеоуроків, постановок, концертів;
- створити у соціальних мережах на спеціальних сторінках для вихованців музичні уроки за різними жанрами гурткової роботи;
- організовувати активності – конкурси, челенджі; завдання у групах.

З огляду на події з 24 лютого 2022 року набуває нового звучання вокальне мистецтво, театральна майстерність, з'явилися нові напрями та види хореографії, новітні техніки декоративно-ужиткового (прикладного), образотворчого мистецтва, змінюється тематика.

З міркувань безпеки більшість культурно-масових заходів було скасовано, але з'явилася нова можливість відвідування виставок, музеїв, театрів у режимі онлайн.

Потужними осередками, де створено сприятливі умови для розвитку дитини, є дитячі творчі колективи. І особливе місце серед них займають колективи, що мають почесні звання «Зразковий художній колектив» і «Народний художній колектив». В такому колективі відбувається безперервний розвиток, набуття компетенцій, підвищення майстерності та творчого потенціалу, виховання у дітей патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу.

Навчальні програми для гуртків науково-технічного та художньо-естетичного напрямів позашкільної освіти розміщені на офіційному сайті УДЦПО udcpro.gov.ua.

Розвиток органів учнівського самоврядування

УДЦПО також продовжує системну роботу, спрямовану на формування соціальної активності та громадянської самосвідомості молоді через підтримку органів учнівського самоврядування, координує діяльність Всеукраїнської ради старшокласників. Ця робота регламентована статтями 28 та 70 Закону України «Про освіту».

На сьогодні осередками учнівського самоврядування територіальних громад, районних, міських рад старшокласників безпосередньо сформовані органи самоврядування в закладах позашкільної освіти. Всі обласні центри позашкільної освіти в Україні здійснюють координацію учнівського самоврядування в областях. Саме на їх базі проводяться збори лідерів

учнівського самоврядування, діти діляться досвідом роботи, ініціюють спільні патріотичні акції, соціально-освітні проєкти, волонтерські, культурні, екологічні та інші ініціативи.

Також відбувається навчання дітей щодо їх участі в процесах ухвалення рішень на регіональному, місцевому рівнях. Через органи учнівського самоврядування в закладах освіти впроваджується багато проєктів щодо безпекової поведінки під час повітряних тревол, навчання першої медичної допомоги, проводиться психологічна робота щодо соціалізації та адаптації внутрішньо переміщених дітей, залучення їх до соціально значущих акцій тощо.

При військових обласних адміністраціях, районних радах, територіальних громадах на демократичних засадах створені дорадчі органи з числа лідерів учнівського самоврядування. Працюють навчальні тренінгові центри, осередки в закладах позашкільної освіти, гуртки «Лідер», «Громадянська позиція», «Школа лідерів» тощо. Ініціюються та проводяться онлайн-челенджі для обміну цікавими форматами організації роботи шкільних, районних і обласних рад, патріотичними відео зверненнями, діляться досвідом співпраці з органами місцевої влади з питань підтримки ЗСУ, територіальної оборони, інших видів підтримки.

За результатами роботи наприкінці навчального року потрібно підбивати підсумки, оголошувати нові ініціативи, які будуть реалізовані упродовж наступного навчального року. Для реалізації дитячих ініціатив важливо залучати партнерів із числа громадських молодіжних організацій та спільно на рівні громади реалізовувати цікаві й корисні проєкти.

Залучивши громадські організації до співпраці, можна дізнатись, як знайти додаткові ресурси для власних проєктів, долучитись до реалізації громадських ініціатив тощо.

У 2023/2024 навчальному році УДЦПО продовжуватиме діяльність з реалізації лідерських ініціатив на Всеукраїнському дискусійному майданчику «Полігон», здійснюватиме навчання лідерів учнівського самоврядування за у різних форматах із залучення фахівців, коучів, лідерів думок. Організує та проведе традиційні збори Всеукраїнської ради самоврядування, Міжнародні зустрічі з представниками учнівського самоврядування інших країн. У партнерстві із School Recycling World, Let's do it Ukraine продовжуватиме проєкти з екологічного виховання: Всесвітній день прибирання в Україні, «Мішечок», «Цифрове прибирання», долучення до формування позначок на Національній мапі України з позначенням пунктів прийому вторинної сировини.